

УДК 547.979.733

С. В. Водзінський, З. І. Жиліна

Одеський національний університет, Проблемна науково-дослідна лабораторія синтезу лікарських препаратів,
вул. Дворянська, 2, Одеса, 65026, Україна

ВІКАРІОЗНЕ НУКЛЕОФІЛЬНЕ ЗАМІЩЕННЯ АТОМА ВОДНЮ В ІЗОМЕРНИХ МЕЗО-ТЕТРА(4-, 6-, 7-ХІНОЛІНІЛ)-ПОРФІРИНАХ

Взаємодією мідних комплексів 2-нітро-мезо-тетра-(4-, 6-, 7-хінолініл)порфіринів з хлорметил(п-толіл)сульфоном у ДМСО в присутності КОН отримані відповідні 2-нітро-3-тозилметильні похідні.

Ключові слова: порфірин, комплекс, вікаріозне нуклеофільне заміщення

Унікальні фотофізичні властивості порфіринових сполук активно досліджуються у різноманітних галузях сучасної науки – від фотохімічного розкладу води до фотодинамічної терапії злоякісних новоутворень [1,2]. Синтетичні порфірини з пірідильними та хінолінільними замісниками є привабливими об'єктами для таких досліджень тому, що їх досить легко перевести в водорозчинну форму через кватернізацію периферійних атомів азоту гетероциклічних мезо-замісників [3]. Проте, останні зашкоджують функціоналізації макроцикла таких порфіринів за допомогою реакцій електрофільного заміщення, які широко використовуються для модифікації мезо-тетра-арилпорфіринів [4]. Атака електрофільних часток відбувається у першу чергу по атомам азоту периферійних мезо-замісників, як місцям з найбільшою електронною щільністю, що призводить до дезактивації власно порфіринового макроциклу.

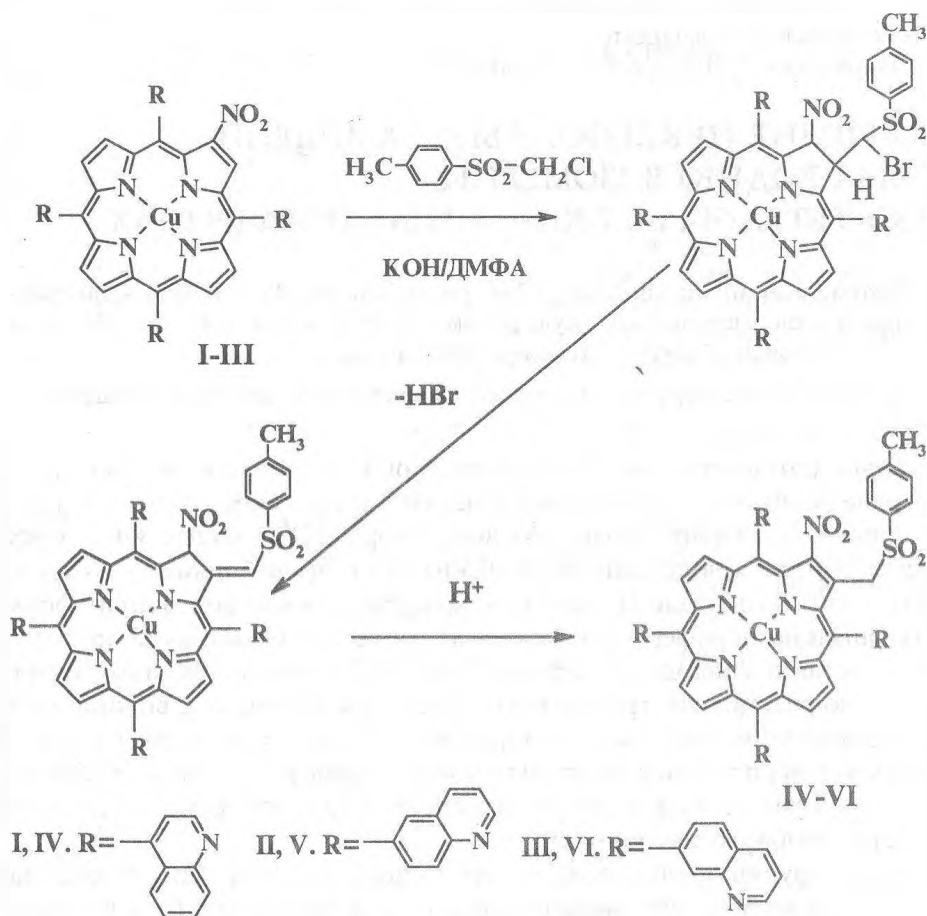
Тим часом, функціональні похідні гетерилпорфіринів представляють значний інтерес як з точки зору спрямованої модифікації фізико-хімічних властивостей власно порфіринового макроциклу, так і для зв'язку останнього з різноманітними субстратами при збереженні потенційної гідрофільності кон'югату.

Дезактивація макроциклу гетерилпорфіринів щодо електрофільної атаки, узагалі не виключає можливості залучення цих сполук у реакції радикального та нуклеофільного характеру. Раніше ми описали зручний метод радикального нітрування мідних комплексів ізомерних гетерилпорфіринів [5].

В продовження власних досліджень [6] нуклеофільного заміщення водню у гетерилпорфіринах ми повідомляємо про вікаріозне нуклеофільне заміщення водню у мідних комплексах ізомерних 2-нітро-5,10,15,20-тетра(4-, 6-, 7-хінолініл)порфіринів (IV-VI) згідно приведеної нижче схеми. Взаємодія мідних комплексів ізомерних 2-нітро-гетерилпорфіринів (I-III) з хлорметил-пара-толілсульфоном у ДМСО у присутності надлишку КОН призводить до введення тозилметильного замісника у пірольне ядро в *b*-положення, сусіднє з нітрогрупою.

У якості нуклеофіла використовували карбаніон, якій генерується *in situ* з хлорметил-пара-толілсульфону. Його вибір зумовлено відносною стабільністю до автоконденсації та ефективністю у реакціях з більшістю нітроаренів [7]. Атака нук-

леофільної частки відбувається у β-положення, сусіднє з нітрогрупою, що узгоджується з напрямом вікаріозного нуклеофільного заміщення водню у нітрогетероароматичних сполуках [8].

Отримані сполуки (IV-VI), приведені в таблиці 1, є кристалічними речовинами фіолетового кольору, їх розчини у більшості органічних розчинників мають яскравий зелений колір.

Таблиця 1

Виходи, R_f , дані елементного аналізу та електронних спектрів поглинання порфіринів (IV - VI)

№ п/п	Вихід, %	R_f *	Знайдено, %			Формула	Розраховано, %			Електронний спектр в CHCl ₃ , λмакс (lg ε)				
			C	H	N		C	H	N	I	II	III	IV	Cope
IV	37.2	0.65	67.8	4.0	12.4	C ₆₄ H ₃₉ N ₉ CuSO ₄	67.6	3.9	12.6		605 (4.26)	568 (4.12)		443 (5.21)
V	48.6	0.62	67.9	4.1	12.3	C ₆₄ H ₃₉ N ₉ CuSO ₄	67.6	3.9	12.6		611 (4.19)	564 (4.07)		444 (5.16)
VI	43.7	0.56	68.0	4.2	12.4	C ₆₄ H ₃₉ N ₉ CuSO ₄	67.6	3.9	12.6		607 (4.16)	560 (3.98)		442 (5.23)

* Система для хроматографії: хлороформ-метанол, 10:1.

Цікавою особливістю отриманих сполук (IV-VI) є наявність поряд з мезо-фенільними замісниками двох об'ємних електроноакцепторних замісників в одному з пірольних ядер. Це призводить до деякого скривлення площини макроциклу та зміни шляху делокалізації р-електронів подібного тому, який трапляється у хлоринах (дигідропорфіринах), що повинно знайти відображення у спектральних властивостях цих сполук. Так, електронні спектри сполук (IV-VI) мають хлориноїдний тип з значним батохромним зсувом смуги Core та смуг у видимій області в порівнянні з вихідними нітросполуками (I-III).

Експериментальна частина

Електронні спектри поглинання записані на спектрофотометрі Specord M-40 у CHCl_3 (с 10^{-6} - 10^{-4} моль/л). Для колонкової хроматографії використовували силікагель L 40/100 та оксид алюмінію II ступеню активності. 2-нітро-5,10,15,20-тетра-(4-хінолініл)порфінатомідь (I), 2-нітро-5,10,15,20-тетра-(6-хінолініл)порфінатомідь (II), 2-нітро-5,10,15,20-тетра-(7-хінолініл)порфінатомідь (III), отримані згідно роботи [4].

2-нітро-3-тозилметил-5,10,15,20-тетра-(4-хінолініл)порфінато-мідь (IV). 0.1 г мідного комплексу (II) розчиняли в 28 мл диметилсульфоксида при нагріванні до 100°C , потім охолоджували до кімнатної температури, добавляли 0.052 г хлорметил-пара-толїлсульфону та при інтенсивному перемішуванні - 0.1 тонко здрібненого КОН. Перемішування здійснювали продовж 1 г, контролюючи протікання реакції по ТШХ. Колір реакційної суміші поступово змінювався від зеленого до темно-коричневого. Потім суміш виливали у 100 мл 2% соляної кислоти. Осад, що випав, відфільтровують, промивають гарячою водою, висушують продовж 3 г при 140°C , потім розчиняють у мінімальній кількості хлороформу та вносять в колонку з силікагелем (10x2.5 см), використовуючи хлороформ як елюент. Яскраво-зелену зону продукту (IV) збирали окремо та розчин упарювали досуха, а залишок кристалізували з суміші розчинників толуол-гексан, 1:1. Вихід 0.044 г.

2-нітро-3-тозилметил-5,10,15,20-тетра-(6-хінолініл)порфінато-мідь (V). Отримували по аналогії тозилзованого продукту (IV) з 0.1 г мідного комплексу (II), 0.052 г хлорметил-пара-толїлсульфону та 28 мл диметилсульфоксиду. Вихід 0.57 г.

2-нітро-3-тозилметил-5,10,15,20-тетра-(7-хінолініл)порфінато-мідь (VI). Отримували по аналогії тозилзованого продукту (IV) з 0.1 г мідного комплексу (III), 0.052 г хлорметил-пара-толїлсульфону та 28 мл диметилсульфоксиду. Вихід 0.052 г.

Література

1. Malinka E. A., Kamalov G. L., Vodzinskii S. V., Melnik V. I., Zhilina Z. I. Hydrogen production from water by visible light using zinc porphyrin-sensitized platinumized titanium dioxide // J. Photochem. Photobiol. A: Chemistry. — 1995. — Vol. 90. — P. 153-158.
2. Fiel B. I. Porphyrin-Nucleic Acid Interactions: A Review // J. Biomol. Struct. Dynamics. — 1989. — № 6. — P. 1254-1274.
3. Водзинский С. В., Жилина З. И., Петренко Н. Ф., Андронати С. А., Грушечная Ж. В. Порфирины и их производные. IX. Синтез и свойства изомерных водорастворимых хинолинилпорфиринов // ЖОрХ. — 1989. Т. 25. — № 7. — С. 1529-1533.
4. Пономарёв Г. В., Кириллова Г. В. Реакционная способность порфиринов в реакциях электрофильного замещения // Порфирины: структура, свойства, синтез. Под ред. Аскарлова К. А., Березина Б. Д. и др. — М., Наука. — 1985. — С. 239-281.

5. Водзинский С. В., Малиновский В. Л., Ишков Ю. В., Жилина З. И., Кириченко А. М. Порфирины и их производные. XX. Синтез и свойства 2-нитро-5,10,15,20-тетрагетерилпорфиринов // Журн. Органич. Химии. — 1998. — Т. 34. — № 6. — С. 933-936.
6. Малиновский В. Л., Водзинский С. В., Жилина З. И., Андронати С. А., Мазепа А. В. Порфирины и их производные. XVIII. Викариозное нуклеофильное замещение водорода в 2-нитро-5,10,15,20-тетрафенилпорфирине // Журн. Органич. Химии. — 1996. — Т. 32. — № 1. — С. 119-123.
7. Makosza M., Golinski J., Baran J. Vicarious nucleophilic substitution of hydrogen in nitroarenes with carbanions of α -haloalkyl phenyl sulfones // J. Org. Chem. — 1984. — Vol. 49. — № 9. — P. 1488-1494.
8. Макоша М. Викариозное нуклеофильное замещение водорода // Успехи химии. — 1989. — Т. 58. — № 8. — С. 1298-1317.

Водзинский С. В., Жилина З. И.

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, Проблемная научно-исследовательская лаборатория синтеза лекарственных препаратов, ул. Дворянская, 2, Одесса, 65026, Украина

ВИКАРИОЗНОЕ НУКЛЕОФИЛЬНОЕ ЗАМЕЩЕНИЕ АТОМА ВОДОРОДА В ИЗОМЕРНЫХ МЕЗО-ТЕТРА(4-, 6-, 7-ХИНОЛИНИЛ)ПОРФИРИНАХ

Резюме

Взаимодействием медных комплексов 2-нитро-мезо-тетра-(4-, 6-, 7-хинолинилпорфиринов с хлорметил(п-толил)сульфоном в ДМСО в присутствии KOH получены соответствующие 2-нитро-3-тозилметильные производные.

Ключевые слова: порфирин, комплекс, викариозное нуклеофильное замещение

Vodzinskii S. V., Zhilina Z. I.

Odessa National University, Research Laboratory of drug design, Dvoryanskaya St., 2, Odessa, 65026, Ukraine

VICARIOUS NUCLEOFILIC SUBSTITUTION OF HYDROGEN IN ISOMERIC MESO-TETRA(4-, 6-, 7-QUINOLINYL)PORPHYRINS

Summary

Interaction of copper complexes of 2-nitro-meso-tetra(4-, 6-, 7-quinolinyl)porphyrins with chlormethyl(p-tolyl)sulfone in DMSO in presence KOH lead to corresponding 2-nitro-3-tosylmethyl derivatives.

Key words: porphyrin, complex, vicarious nucleophilic substitution
никель-кобальтовой шпинели в порах углеродного носителя.